

SIETSKÉ POEPJES

Eigenheid

Het belang van
regionale culturen

NOORDBOEK

© 2023 Sietske Poepjes | uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp: Bart van der Tooren

Omslagbeeld: Creative Commons License (CC BY-SA 2.0) © Heribert Bechen
(op www.flickr.com), in collage verwerkt door Bart van den Tooren

Auteursfoto: Klaas Pot

Boekverzorging: Elgraphic

Druk: Wilco, Amersfoort

ISBN 978 94 6471 111 0

NUR 520

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

De uitgeverij stelt alles in het werk om op milieuvriendelijke en duurzame wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (fsc) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

Inhoud

Inleiding 7

Sneek

Notenkrakers, snowflakes en pakes 17

Antwerpen

Contrasten, vaandels en etiketten 36

The Middle of Nowhere

Stad en platteland, de eeuwige tango 55

Teutoons intermezzo 78

Groningen

Collegeplanken, militairen en burgerprotesten 97

Oldambtster intermezzo 105

Budapest

Buffetten, Beukenlanders en knuppels 138

Beukenlander intermezzo 145

Sneek

Bushaltes, Britten en prinsen 165

Brits intermezzo 182

Eindstation Fryslân 192

Tu, Felix Frisia 223

Dankwoord 237

Inleiding

Voor u ligt een verhaal van badkuip-pootjes, werkman-broeken, klooster-kolder, college-planken, patriotten-servies, buffet-tijgers en knuppel-meppers. Een verhaal waar dubbelhoofdige adelaars maar ook goudgele plakken cake de revue passeren, terwijl moderne John Deere tractoren de bolderwagens uit eerdere tijdperken op de snelweg van de geschiedenis inhalen. Tractoren die buitgemaakte Russische tanks uit de modder trekken maar ook Friese binnensteden blokkeren. Bolderwagens die horden terdoodveroordeelden naar de guillotine vervoerden maar ook volksverhuizingen mogelijk maakten. Deze verplaatsingen van volken anderstaligen of anders aanbidenden leidden eeuwen later vervolgens tot unieke culturele plaatjes.

In dit boek probeer ik vanuit Fries perspectief verschillende regionale culturen in Europa te beschrijven. Daarnaast komen ook de verschillende, soms oververhitte, tango's die culturen met elkaar dansen aan de orde. Deze danspassen zijn zeker niet identiek. Verschillende regionale culturen, die soms een nationale minderheid vormen, hebben elk een eigen verhouding met grotere en invloedrijkere burens. De relatie van bijvoorbeeld Leeuwarden met Den Haag is van een compleet andere orde dan die van Kiev met Moskou. De verhouding van een machtscentrum als Parijs met het Franse achterland is niet identiek aan de Nederlandse dynamiek rondom stad en platteland. Geïnspireerd door enkele steden uit mijn eigen rondreizen en vervolgens per hoofdstuk beschrijf ik de verschillende manieren waarop

eigenheid en identiteit een unieke afdrank kunnen hebben. Met een schuin oog kijk ik ook zo nu en dan naar andere continenten, zoals Amerika of Azië. De Europese cultuur laat haar vingerafdrukken immers ook achter op die continenten, terwijl westelijke en oostelijke winden ook over ons Avondland waaien.

Ik heb juist voor een Fries perspectief gekozen omdat dit onlosmakelijk verbonden is met mijn eigen identiteit en geworteld zijn. Een obstinate monnik uit de zestiende eeuw laat zich rondom mijn *Frysk perspektyf*, met een enigszins gymnastische rekkelijkheid, graag citeren: ‘... hier sta ik, ik kan niet anders.’

In de eerste jaren van mijn leven kwam ik weinig van het ouderlijk erf. Deels had dit te maken met mijn kinderlijke staat. Ook het karakter van mijn familie speelde een rol. Deze mensen waren niet bijster *uthuizig*. Later kwam ik via school en tijdens mijn jongvolwassenheid, met behulp van obsceen laaggeprijsde vliegtickets en ouderwetse hotelaccommodaties, in contact met het andere. Samen op de zeilboot met mijn heit, mem en broer belandde ik voor het eerst buiten Nederland, toen wij aanlegden in Antwerpen. De havendienstbeambte die mijn heit verzekerde dat hij ‘gerust tussen de olietankers mocht gaan liggen, meneerke’ wordt nog steeds geciteerd in mijn familie wanneer complete maritieme onzedelijkheid wordt beschreven.

In *Sneek* stond mijn middelbare school en de busrit daarnaartoe ervoer ik, in de zomer van 1991, als bleue brugpieper, als een Odyssee. De grotere stad en de anonimiteit die daarbij hoorde, die er op onverklaarbare wijze voor heeft gezorgd dat ik mijn nieuwe gym schoenen verloor bij een bushalte terwijl iemand er wel op wilde passen, boezemde mij angst in.

Naar *Budapest* reisde ik af voor een uitwisselingsproject. Dit was de eerste keer dat ik zonder familie naar het buitenland op reis ging. Mijn Sneker middelbare school hield de levendige traditie in stand om een uitwisseling van een week te organiseren met een Hongaarse school. De rozenkrans die ik kocht in Budapest, op advies van een

nieuw gemeente, hoog katholieke klasgenote, hangt nog steeds boven mijn bureau.

In *Groningen* woonde ik voor het eerst in mijn leven zelfstandig, de maandelijksse financiële bijdrage vanuit Fryslân reken ik dan even niet mee. De noordelijke academiestad was ook de omgeving waar ik in sociaal opzicht voor het eerst compleet andere mensen trof. Andere mensen dan ik gewend was. Blijkbaar hebben deze steden, in mijn opgroeien en ontdekken, een flinke indruk gemaakt en vormen zij zo een pad. Een route die ik instinctief neem om gaandeweg ons huidige tijdperk beter te begrijpen.

Wat is mijn ware aard? Bij welke groep hoor ik? Hoeveel ruimte krijgt mijn groep? Wie trekt aan de touwtjes en wie verdeelt het geld? Hoeveel ruimte krijgt de andere groep? Allemaal vragen die niet nieuw zijn en die, door de eeuwen heen en op verschillende plekken, vaak op dezelfde manier beantwoord worden. In mijn boek neem ik u mee naar plekken in het landschap en punten in de tijd waar deze vragen worden gesteld. Langs voor u redelijk willekeurige steden en tijdsgewrichten. Voor de *Eline Vere* in mij, of voor haar moderne neefje de *snowflake*, is deze verzameling echter uniek.

Wanneer men vervolgens aan deze streng van steden nog enkele kralen van hoogstpersoonlijke interesses en voorkeuren rijgt, dan is het resultaat zeker millennialproof. Ogenscheinlijk uniek en wonderlijk. De meer nuchter ingestelde lezer beschrijft het waarschijnlijk als compleet willekeurig en enkel zelfrelevant. Toch ben ik ervan overtuigd dat bepaalde fenomenen uit het verleden hun echo laten horen in ons tijdperk. Gebeurtenissen en denkwijzen vanuit de joodse traditie, maar ook het wonderlijk construct dat het Heilige Roomse Rijk heette, bepalen onbewust nog houdingen en denkbeelden van de moderne mensen. Dit zijn onderwerpen, of kralen in de ketting, die altijd op mijn interesse konden rekenen. Hetzelfde geldt voor Groot-Brittannië en haar geschiedenis. Volgens mij heeft de *anglosphere*, oftewel dát deel van de wereld waar de Angelsaksische taal en cultuur normgevend is, een krachtige uitstraling op de

wereldgebeurtenissen. Taal en de strijd hierom, zowel in het verleden als vandaag de dag, intrigeren mij ook. Ongetwijfeld ligt het Frysk, de taal waarin ik ben opgevoed terwijl het Nederlands later zijn intrede deed, hieraan ten grondslag. De gefronste voorhoofden die ik soms tegenkom terwijl ik Frysk spreek, zo nu en dan vergezeld van een meewarig lachje, zorgen ervoor dat er alarmbellen afgaan tijdens de huidige Russisch-Oekraïense oorlog. Wanneer een Russische president, in navolging van menig Sovjetideoloog, beweert dat de Oekraïense taal niet bestaat, voel ook ik mij geraakt. Bovendien zijn zulke uitspraken vaak een teken aan de wand.

Identiteit, taal, ruimte en conflicten hierover passeren de revue. De verhouding stad en platteland, de kracht en zwaktes van een eigen regio, de relaties tussen een mens en een groep. Onderwerpen die het volgens mij waard zijn om, door een historische bril en aan de hand van een persoonlijke routekaart, langer bij stil te staan. Ongetwijfeld zijn er nog andere, misschien meer creatieve en interessante, invalshoeken om deze onderwerpen te benaderen. Een andere schrijver, met andere ervaringen en voorkeuren, is die opdracht toevertrouwd. Per hoofdstuk, of zo men wil per stad en vanuit *the middle of nowhere*, beschrijf ik situaties of vuur ik een groot aantal anekdotetorpedo's op u af die uniek of bijzonder *lijken*. Bij nader inzien is dit volgens mij echter niet het geval. Veel wonderlijke gebeurtenissen van vandaag de dag, of episodes uit het verleden, zijn duidelijk gerecycled. Niet perfect gekopieerd, maar er is wel degelijk een echo uit het verleden terug te horen wanneer men vandaag de oren spitst.

Opvallend is het eeuwige verlangen in een mens, ongeacht onder welke zon deze is geboren, om én een uniek karakter te hebben én onderdeel te zijn van een groep. De interne wrijving die dit conflict oplevert, heeft menig persoon samen met zijn omgeving in vuur en vlam gezet. Een ander opvallend fenomeen, dwars door de landstrekken en geschiedenis heen, is de behoefte om een ander als minderwaardig neer te zetten. Niet alleen is dit een probaat middel om *het andere* vleugellam te maken, het zorgt ook voor een vergroot gevoel

van eigenwaarde. Een groot misverstand is volgens mij dat godsdienst de diepste bron van al deze ellende is. Zeker, het is soms een slippendrager van de veldheren die ten strijde trekken om de tweespalt en leugens te bedienen. Echter, het is niet dé reden waarom zoveel ellende en chaos onze geschiedenis kleurt. De komende hoofdstukken zullen doordrenkt zijn van mensen die zich hét toonbeeld van de ware godsdienst tonen. De oorzaken voor hun optreden liggen echter dieper en zijn vaak eenvoudiger. Wat is mijn ware aard? Bij welke groep hoor ik? Wil ik het bij het oude houden of mag het ook wel eens anders? Trekken de plekken van reuring mij aan of mag het wel een tikje rustiger? Per hoofdstuk neem ik u ook mee in de wijze waarop de mensen die vóór ons de voetstappen in modder drukten, of zo men wil de voetzolen langs het plaveisel sleurden, deze vragen beantwoordden. Ook probeer ik de soms broze oplossingen voor de eeuwige conflicten te beschrijven.

Een paar vragen of ideeën verdienen nadere onderbouwing. Dit zijn flikkerlichtjes die op het radarveld van de geschiedenis, soms vanuit de ooghoeken en soms pontificaal in beeld, de aandacht trekken. Het gaat dan om de vraag of mensen die *niet* tot een heersende cultuur behoren een volstrekt ander wereldbeeld hebben dan de leden van een dominante cultuur. Evenals bij linkshandigen of kleurenblinden komt de wereld anders over én gaat de wereld anders om met deze groepen. Zijn dit soort *tekenen des ondersheids*, zoals de eerder genoemde linkshandigheid maar ook anderstaligheid, hooguit onhandig of amusant of speelt hier een diepere onderstroom? Leidt een dergelijke andere blik op cultuur, vaak vanuit de randen van een maatschappij of continent, ook tot andere handelingen en verklaart dit wellicht bepaalde radicale afslagen die in de geschiedenis zijn genomen?

Moet overigens, wanneer over regionale of minderheidsculturen wordt gesproken, wel altijd aan groepen worden gedacht die armer zijn of minder hoog op de sociale ladder staan? Mogen de radicale rijken der aarde, dat wil zeggen de mensen die zonder blikken of blozen in een privévliegtuig klimmen en museumwaardige schil-

derkunst van oude meesters aan hun steriele villamuren hebben hangen, ook tot de minderheidsculturen worden gerekend? Zijn deze mensen, de *happy few* die in vroeger tijden paleizen bevolkten en nu spaceshuttles het luchtledige in schieten, even ver verwijderd van de dominante cultuur als de gastarbeiders die in hun te krappe behuizing de touwtjes aan elkaar proberen te knopen? Hebben deze Elon Musk-achtigen, samen met de lokale, ambitieuze elites die grachtengordels of statige avenues bevolken, net zo weinig binding met gemeenschappelijke gewoonten en gedachten van de dominante massa als bewoners van immigrantenwijken of anderstalige landstreken? Verklaart dit het simultaan schouderophalen van beide groepen wanneer dezelfde dominante massa haar eigen gedrag als normaal en maatgevend bestempelt? Verklaart dit ook de wonderlijke en radicale gedachten van verschillende groepen? Ons huidige tijdperk, maar ook de geschiedenis, is doorspekt met groepen die afwijken van de *mainstream*. Deze groepen dwingen vervolgens, niet altijd succesvol maar wel vaak met ingrijpende gevolgen, aandacht of invloed af.

Een ander idee, knipperend op het radarscherm van de geschiedenis, raakt de eigenheid van niet-dominante cultuur zelf. Verhouden alle regionale of minderheidsculturen zich op eenzelfde wijze tot de grote massa of werkt dit net iets anders? In dit boek wordt per plaats beschreven hoe de temperatuur van het lokale badwater, of zo men wil de *couleur locale*, door unieke, eigen ervaringen net iets anders is. Budapest is geen Sneek en het maakt verschil of de Ottomanen meerdere keren voor de poorten hebben gestaan in plaats van die vermaledijde Hollandse graven. In beide gevallen wilden ze de huishouding overnemen. Toch zat er een groot verschil tussen beide troepenmachten.

Naast mijn Fries zijn en een grote voorliefde voor geschiedenis hebben mijn werkzaamheden van de afgelopen elf jaar ook een flinke stempel op dit boek gedrukt. In 2011 mocht ik aan de slag als gedeputeerde bij de provincie Fryslân. Voor mij veranderde er vrij veel van-

af dat moment. Met kromme tenen over mijn gedrag destijds kijk ik nu soms hoofdschuddend terug op mijn eigen handelen. Met jeugdige overmoed, ik was in de zomer van dat jaar 32 geworden, stortte ik mij op het werk. Diepe dossierkennis en diplomatieke vaardigheden, beide zeer welkom bij verstoorde verhoudingen, waren bij mij nog niet dik gezaaid. Desalniettemin was het een periode waarin de provincie Fryslân veel kon en mocht betekenen voor de Friese samenleving. Wegen werden aangelegd, op plekken en langs routes waar vanuit Den Haag weinig aandacht was. Culturele projecten, zoals het programma Culturele Hoofdstad 2018, maar ook zaken rondom de Friese taal en literatuur, werden uitgedacht en uitgevoerd.

Door de jaren heen heb ik de omvang maar ook de aard van de provinciale portfolio zien veranderen. In 2011, toen de portemonnee van de provincie Fryslân aardig dik was door de kort daarvoor verkochte Nuon-aandelen, werd veel tijd besteed aan eigen beleid. Waar moeten de wegen liggen? Hoeveel aquaducten willen we en waar willen we naartoe met onze taal en cultuur? Er werd driftig gemopperd op Den Haag in de Leeuwarder Statenzaal. Het Rijk had weinig tot geen gevoel voor de regio. Dit bleek bijvoorbeeld uit de complete onwil om buiten de Randstad betekenisvol in infrastructuur te investeren. Via een microfoontje dat langs het wang geklemd versterking bood, hoorde ik een minister zonder blikken of blozen beweren dat ‘... het Rijk daar investeert waar de euro het meest rendeert’. De ambitie die hier werd uitgestraald, had meer te maken met de *Blond Ambition* sfeer van het kekke Madonna-microfoontje en minder met kansen voor de minder geasfalteerde delen van Nederland.

Het matig aanwezige Haagse gevoel voor de regio bleek ook uit de afwezigheid bij Culturele Hoofdstad-evenementen. In 2018, het jaar waarin Leeuwarden samen met de provincie Fryslân het etiket Culturele Hoofdstad van Europa mocht dragen, waren de bewindspersonen met geen zweep naar Fryslân te krijgen. Wellicht waren de nationale bestuurders verward door de redelijk unieke wijze waarop

de Friezen omgingen met deze culturele titel. Waar elders in Europa enkel *steden* zich verbonden aan het label Culturele Hoofdstad, waren in Nederland juist Leeuwarden en de provincie de competitie gezamenlijk aangegaan. LF 2018, oftewel Leeuwarden-Fryslân 2018, mocht uiteindelijk de titel voeren. Het koningshuis liet zich tijdens de regen- en stormachtige opening van het culturele jaar van zijn beste kant zien. Wellicht hebben de Leeuwarder en Friese wortels van de huidige Oranjes eraan bijgedragen dat het bijwonen van de openingsceremonie een *no-brainer* was.

Sinds 2011 wordt dus door Friese bestuurders enthousiast gebromd over de toendoofheid en blindheid van het Rijk. Vóór 2011 gebeurde dit ook al, en ongetwijfeld zal het aanhouden tot de jongste dag. Sinds 2011 zijn echter wel een aantal zaken in de provinciale politiek ingrijpend veranderd. Hoe gaan we in Nederland om met de natuur? Hoe verhoudt dit zich tot de landbouw? Stijgen de grondwaterpeilen of juist niet? Mag er wel of niet op vossen, wolven of damherten geschoten worden? Dit zijn onderwerpen die, bij wijze van spreken, sinds Bonifatius toevertrouwd zijn aan een provinciaal bestuur en waaraan tót het tweede decennium van de eenentwintigste eeuw redelijk onbevangen en vrijmoedig gewerkt werd. Naast de eeuwige, soms enigszins verhitte, discussies over de Friese taal of windmolens (van de taal is *te weinig* te zien en van de windmolens juist *te veel*, aldus menig inwoner van de provincie) werd over deze dossiers gesproken en uiteindelijk werden er besluiten genomen.

Dit veranderde ingrijpend in de tweede periode dat ik gedeputeerde was. Steeds duidelijker werd dat het bestuurlijke huis in Nederland oorverdovend begon te piepen en te kraken. Nederland voldeed, in de ogen van de rechters maar ook vanuit Brussels oogpunt, steeds minder aan de verplichtingen die het zichzelf had opgelegd. De natuur, in de meest brede definitie van het woord, dreigde het onderspit te delven ten opzichte van landbouw en industrie. De inrichting van het zogenoemde landelijke gebied, in mijn ogen een onhandige term die duidelijk een stedelijk gezichtspunt verraadt, werd

steeds meer een juridische en ideologische aangelegenheid. De slag om de ruimte, oftewel wáar mag wát plaatsvinden, werd steeds actueler. Het Rijk reageerde op dubbelzinnige wijze op deze crises. Aan de ene kant schoof het zaken graag af naar de provincies, terwijl het tegelijk ook nog graag een vinger in de beleidspap wilde hebben.

Na het eerste boerenprotest van oktober 2019, waarbij groepen boeren het Provinsjehûs in Leeuwarden bezochten, is het belang van een goed en weldoordacht provinciaal bestuur alleen maar toegenomen. Waar eerder, zeker vanuit het Rijk, een provincie soms als een soort uitvoeringskantoor of franchiseorganisatie werd beschouwd, is hierin inmiddels verandering gekomen. Zowel in Den Haag als bij eigen (Friese) burgers is het besef gaan leven dat een provincie dichterbij staat en beter hoort te weten wat de lokale *temperatuur van het badwater* is. Natuurlijk missen ook provinciale bestuurders soms een bestuurlijke afslag, want niets menselijks is hen vreemd. Maar hun voelsprietten staan toch ietsje doelgerichter afgesteld dan die van de landelijke bestuurders. Het provinciaal bestuur kent de voorgeschiedenis van de verschillende streken en de gevoeligheden die er spelen.

Het is aanlokkelijk om nu, na een veelheid van boerenprotesten en pandemietroubles, een ongeëvenaarde klaagzang af te steken over ons onzekere tijdsgewricht. Maar dan doe ik de geschiedenis tekort. Ik doe dan ook het eigenzinnige en inspirerende karakter van een regionale cultuur, in mijn geval de Friese, geweld aan. De opvatting van Den Haag dat Nederland uniform bestuurd en aangestuurd moet worden is niet nieuw. In eerdere eeuwen werd tussen vergelijkbare partijen ook al een strijd gevoerd. Partijen die van Nederland het liefst, hetzij als koninkrijk hetzij als republiek, een eenheidsworst wilden maken of die juist de slagzin *one size fits nobody* onderschreven. De strijd rondom een eigen identiteit én de gewenste ruimte hiervoor is ook geen moderne uitvinding. Het maakt niet uit of het eigenheid in de vorm van een Friese identiteit is of juist verbonden is aan een andere landstreek. De strijd kan ook ingegeven zijn door meer ideologische ideeën rondom bijvoorbeeld staatsin-

richting of levenshouding. In vroeger tijden stelden mensen soms de volgende vragen en hadden daar slaande ruzie over. Houden we een absoluut vorst die willekeurig onderdanen naar de kerkers van de vergetelheid kan sturen? Krijgen we een democratischer bewind met rechten voor burgers? Hoe verhouden we ons tot de natuur? Mogen we haar temmen of zijn we er zelfs ondergeschikt aan?

Door de eeuwen heen, op allerhande plaatsen en onder uitheemse gesternten, hebben mensen gestreden voor een veilige plek. Een omgeving waar een eigen identiteit, ideologie of levenshouding op een vruchtbare bodem mag rekenen. Hier is niets nieuws aan en in dit boek passeren enkele opvallende episodes de revue. Lichtjes die telkens oplichten op het radarscherm van de geschiedenis. Aan de ene kant werkt dit geruststellend. Immers, ook vóór ons hebben generaties mensen zich bezig gehouden met de vragen waar we nu mee worstelen. De huidige tijd is niet uitzonderlijk spannend en ingewikkeld. Aan de andere kant vormt dit geschiedkundig inzicht, samen met een oog voor culturele of ideologische veelzijdigheid, een reden tot zorg. We lopen immers nog steeds met dezelfde vragen rond en bestrijden elkaar nog altijd over dezelfde soort onderwerpen. Bevolkingsgroepen of individuen maken elkaar nog steeds hetzelfde soort verwijten als vroeger het geval was. Niets menselijk is ons vreemd.

Ik neem u mee langs verschillende steden en blaas zo nu en dan, wellicht tot uw wanhoop, enthousiast de loftrumpet over de Friese cultuur en eigenheid. Aan het einde van onze reis gaan we beiden, u als lezer en ik als schrijver, onze eigen weg. U bent dan uitgerust met een arsenaal aan anekdotische, geschiedkundige wetenswaardigheden én met inzicht over de waarde van regionale culturele eigenheid. Zelf ben ik een stukje lichter geworden, omdat ik zaken met u mocht delen. Ideeën en gedachten, ondanks alle onzekere tijden waarin we leven, gekenmerkt door hoop over onze toekomst. Maar ook omdat ik mijn interesse voor geschiedenis, aanwezig van kindsbeen af, een plek kon geven.